

Als het leren dreigt te stagneren

Ella Bohnenn

Dit artikel maakt deel uit van de reeks artikelen *Leren in de educatie, Lesgeven, begeleiden en faciliteren*. Deze reeks is bestemd voor iedereen die betrokken is bij de volwasseneneducatie, bijvoorbeeld docenten/begeleiders, beleidsmakers, onderzoekers en vrijwilligers. De verschillende artikelen geven informatie over de relevante thema's binnen de volwasseneneducatie, beschrijven de richting waarin de visie hierop zich ontwikkelt en leveren verhelderende voorbeelden.

Ella Bohnenn

Ella Bohnenn is als zelfstandige werkzaam in de volwasseneneducatie en gebruikt haar brede kennis en ervaring voor onderzoek, advies, coaching, didactiek, bijscholing, programma-ontwikkeling, curriculumontwikkeling, toetsontwikkeling, materiaalontwikkeling.

Samen met Maurice de Greef beheert en voert zij de redactie van www.volwassenenleren.nl.

Als het leren dreigt te stagneren

Het leren van volwassenen in de educatie verloopt van deelnemer tot deelnemer anders. Soms gaat het leerproces niet zoals de deelnemer wenst of verwacht; hij ziet geen vooruitgang meer of dat wat hij wil bereiken, blijkt wel erg ver weg te zijn: hij verliest de moed of is niet meer actief in de groep en komt steeds vaker niet opdagen.

Dit zijn frustrerende situaties, voor hemzelf en voor de docent/begeleider. Wat is er aan de hand waardoor het leren niet lukt? Erover praten is het eerste wat je als docent/begeleider doet. Als je niet met elkaar praat, weet je niet wat er speelt en kun je de situatie ook niet veranderen. In deze bijdrage in de reeks Leren in de educatie passeert een aantal mogelijke oorzaken de revue en worden handreikingen gegeven om het leren vlot te trekken.

Als het leren dreigt te stagneren

Deelnemers in de educatie willen leren. Soms hebben ze heel duidelijke doelen voor ogen, bijvoorbeeld berichten op Facebook plaatsen of de eigen financiën beheren. Soms zijn hun wensen algemener geformuleerd, zoals beter kunnen lezen, digitaal vaardiger worden en daarbij kan de wens om het perspectief op (ander) werk te vergroten, een rol spelen. Hoe precies, concreet of algemeen de wensen van deelnemers ook zijn geformuleerd, ze willen allemaal iets kunnen of beter kunnen. In een leertraject gaan ze met hun wensen aan de slag. Als het leerproces dreigt te stagneren, begint de docent/begeleider – samen met de deelnemer – een zoekproces naar mogelijke belemmeringen in het leren en naar een geschikte aanpak.

Iedere keer als **Hendrik** een stukje voorleest, krijgt hij een rood hoofd, gaat hij stotteren en uiteindelijk raadt hij maar wat er staat. Van de docent hoeft hij niet voor te lezen, maar hij wil het zelf. Hij wil per se zijn kleinkinderen kunnen voorlezen. Daarom is hij naar de cursus gegaan, maar de les wordt een steeds groter drama voor hem.

Aan de docent/begeleider de taak om – liefst samen met Hendrik – uit te zoeken waar dit mee te maken heeft en hoe dit anders kan.

- Is Hendrik nog niet leesvaardig genoeg?
- Heeft Hendrik faalangst?
- Stelt Hendrik te hoge eisen aan zichzelf?
- Is de groep niet veilig?
- Is de aanpak van de docent/begeleider niet goed voor Hendrik?

Voorlezen

Deelnemers weten niet wat er gebeurt in het brein als ze (voor) lezen. Praat hierover, dat geeft lucht. In het voorbeeld van Hendrik is voorlezen een stap te ver zo lang het lezen nog niet is geautomatiseerd. Het werkgeheugen raakt vol omdat hij bezig is letters te herkennen, te proberen hier een woord van maken en dit ook nog te begrijpen. Voor verklanken is geen ruimte meer. Ook is het werkgeheugen erg gevoelig voor spanning. Dus als Hendrik gestrest raakt, lukt het steeds minder goed. Als Hendrik weet hoe het werkt in zijn hoofd, kan hij anders kijken naar het feit dat het niet lukt.¹

Helene Bakker en Esther Plantinga hebben in het Handboek NT1 verschillende mogelijke belemmeringen geclusterd ²:

- Belemmeringen in de persoon
- Belemmeringen in de lessen
- Belemmeringen in de thuis- of werksituatie

Belemmeringen in de persoon

Mogelijke belemmeringen kunnen zijn:

1. Faalangst
2. Sterk negatief zelfbeeld
3. Concentratieproblemen
4. Dyslexie
5. Rekenproblemen

In dit artikel worden deze belemmeringen los van elkaar besproken. Realiseer je dat de verschillende belemmeringen ook in combinatie kunnen voorkomen.

1. Faalangst

Faalangst is een situatiegebonden angst die meestal gepaard gaat met fysieke klachten. ³ Het is de angst om beoordeeld te worden in een situatie die voor de persoon in kwestie belangrijk is. Bij een kind kan faalangst optreden als het niet kan voldoen aan bepaalde eisen van de leerkracht of ouders of als de ouders de capaciteiten van het kind te hoog inschatten. ⁴

Het begint vaak klein: iets wat je wilt, mislukt herhaaldelijk met

als gevolg een diepe onzekerheid die zich kan vastzetten en die zich vaak uit in blozen, stotteren, zweten, iets niet durven. Je klapt dicht. Faalangst leidt tot een lage succesverwachting – ik kan het toch niet – uitstelgedrag of vermijding en daarmee tot verminderde prestaties.

Kenmerken van faalangst

- Overgevoelig reageren op kritiek en/of kritiek vooral op zichzelf betrekken
- Neiging tot perfectionisme, nooit tevreden zijn over de eigen prestatie
- Duidelijk blijk geven van frustratie, zowel verbaal als non-verbaal
- Situaties waarin een prestatie wordt gevraagd uit de weg gaan
- Kiezen voor het bekende en het onbekende vermijden
- Werkzaamheden uitstellen, taken voor zich uit schuiven
- Onzeker zijn over het uitvoeren van taken
- Veel (onnodige) vragen stellen of juist niet om hulp durven vragen
- Lichamelijke klachten, meestal van psychosomatische aard, zoals hoofdpijn, buikpijn/diarree, nodig moeten plassen, misselijk, zweten, blozen, hartkloppingen, snellere ademhaling, trillende handen, slecht slapen, geen honger, black-out

(Handboek NT1, blz 189)

Strategieën

Volwassenen die faalangstig zijn, hebben een manier ontwikkeld (soms al in hun kindertijd) om met stressvolle situaties om te gaan (coping). Als zij opnieuw in een stress-situatie komen, dan reageren

zij haast 'automatisch' op de eigengemaakte strategie. Er zijn 3 strategieën te onderscheiden:

Taakgericht

Om hulp vragen, open zijn over problemen, anderen vragen hun taak te controleren, gebruik maken van ondersteunende technologieën en zich passende leerstrategieën en benaderingen eigen maken. Soms zeer perfectionistisch zijn.

Emotiegericht

Boos worden, zaken negatief duiden, frustraties uiten, terugvechten, zich willen bewijzen of anderen afschrikken.

Vermijdingsgericht

Zaken vermijden, onvermogen camoufleren, overcompenseren, ontkennen of onderdrukken en afleiding zoeken in andere zaken. ⁵

Welke strategieën de deelnemers ook hanteren, de insteek van de educatie is hen te leren ermee om te kunnen gaan in de leersituatie. De taak van de docent/begeleider is niet om de deelnemer van zijn faalangst af helpen, hem te sussen, zijn angst weg te redeneren: dat helpt echt niet. Zijn taak is het onderwijs of de cursus zo in te richten dat de druk op de deelnemer zo laag mogelijk is en faalangstsituaties worden voorkomen.

Tips

- Praat met de deelnemer over wat hem in de weg zit. Het is belangrijk dat hij zijn eigen reactie (her)kent. Pas dan kan hij dit stapje voor stapje afbouwen.

- Stel niet te hoge eisen.
- Laat de deelnemers succeservaringen opdoen.
- Begin niet meteen met toetsen.
- Geef complimenten.
- Train de deelnemers in het ontvangen van complimenten.
- Doe ontspannings- en ademhalingsoefeningen.

2. Sterk negatief zelfbeeld

Maria is 54 en doet een computercursus. Bij iedere opdracht die ze moet uitvoeren, roept ze "Dat kan ik niet!". Ze vraagt overmatig aandacht en hulp van de docent. 'Ik ben nou eenmaal dom' lijkt haar motto te zijn. Aan de docent heeft Maria verteld dat ze vroeger werd gepest omdat ze niet goed meekon op school. Haar man – inmiddels overleden – deed een extra duit in het zakje door vooral te zeggen wat ze niet goed deed en niet kon.

Er zijn volwassenen met weinig schoolervaring – of slechte schoolervaringen. Als zij tijdens hun schooltijd weinig steun hebben gekregen van hun directe omgeving (school en thuis), voelen zij zich soms dom en minderwaardig. Dit speelt door in nieuwe activiteiten die zij ondernemen. Ook in minder extreme gevallen als dat van Maria kan onzekerheid belemmerend werken. Leren wordt dan niet iets waar je plezier aan beleeft, het is opnieuw een last.

In de educatie kan de docent/begeleider het zelfbeeld dat Maria in de loop der jaren heeft opgebouwd, niet teniet doen. Je kunt als docent/begeleider wel proberen om Maria positieve leerervaringen op te laten doen. ⁶

Tips

- Praat over leren: wat is het, wanneer lukt het wel of niet, wat helpt jou om te leren, wat kun je thuis doen? ⁷
- Oefen apart met Maria. Let erop dat Maria zich niet nog afhankelijker gaat opstellen, maar begeleid haar naar meer zelfstandig leren.
- Structureer het leren in kleine stappen.
- Leg de nadruk op wat wel goed gaat.
- Benoem de resultaten.
- Leer Maria haar eigen successen te benoemen. Ze kan bij een uitgewerkte opdracht een paraaf zetten of 'ging goed' schrijven.
- Help Maria na te denken over wat ze wel en niet kan. Vraag haar bijvoorbeeld tijdens het nabespreken van een opdracht "Hoeveel procent heb je goed, denk je?"
- Kies voor een meer coachende benadering. ⁸

3. Concentratieproblemen

Concentratieproblemen heb je als je je aandacht niet kunt vasthouden in een situatie waarin dit wel gewenst of noodzakelijk is. Sommige deelnemers hebben ondersteuning nodig bij het leren focussen: dit moeten zij nog opbouwen. Als je het niet gewend bent, is het lastig om aan een tafel of achter een computer geconcentreerd te zitten werken.

Sommige volwassenen zijn sowieso snel afgeleid, dat hadden ze ook als kind al.

Tips

- Zoek met de deelnemer naar hulpmiddelen of acties waardoor hij zich minder snel laat afleiden. Denk bijvoorbeeld aan het creëren van een rustig hoekje tijdens de les (zie ook artikel differentiëren), aan een koptelefoon of oortjes bij digitaal leren.
- Deel taken op in kleine stappen. Adviseer de deelnemer een korte pauze te nemen als iets is afgerond.
- Zoek naar momenten om te bewegen tijdens de bijeenkomst: even koffie halen, even naar buiten lopen.
- Zorg voor een heldere en herkenbare structuur in de lessen en in de opdrachten en taken.
- Besteed extra aandacht aan het plannen van activiteiten, afspraken maken en deze noteren in een agenda.

De concentratieproblemen waarover het hiervoor gaat, zijn tijdelijke problemen of problemen waar een oplossing voor is te vinden binnen de kader van de cursus.

Sommige deelnemers kampen met erfelijke of neurologische problemen die hun oorzaak vinden in de hersenen, zoals ADHD en ADD.

ADHD en ADD

ADHD is een afkorting van Affection Deficit Hyperactivity Disorder, in het Nederlands ook bekend als Alle Dagen Heel Druk. Op de website van de hersenstichting staat het volgende:

'Sinds kort wordt ADHD ook bij volwassenen onderkend. Deze variant wordt ook wel AADD genoemd, Adult Attention Deficit Disorder. Eén van de criteria om aan de diagnose te voldoen, is echter wel

dat de problemen al sinds de kindertijd spelen: een volwassene kan dus niet op latere leeftijd ADHD/AADD 'krijgen', maar het kan wel pas op latere leeftijd gediagnosticeerd worden.⁹ Het komt vaak voor dat kinderen met ADHD, naarmate ze ouder worden, minder hyperactief en impulsief gedrag vertonen. Als volwassene hebben ze ermee leren omgaan.

ADD – Attention Deficit Disorder, is verwant aan ADHD. Het aandachttekort staat hierbij op de voorgrond en dat is terug te zien in de Nederlandse vertaling Alle Dagen Dromen. Hyperactief en impulsief gedrag zijn minder of soms helemaal niet aanwezig.¹⁰

4. Dyslexie

Ydo zegt dat hij dyslectisch is. Voor zover de docent kan achterhalen, is hij hier vroeger nooit echt op getest. Maar ze ziet dat hij grote problemen heeft met spellen en dat hij spellend leest.

Dyslexie valt te omschrijven als een hardnekkig probleem bij het aanleren van accuraat en vlot lezen en/of spellen op woordniveau. Deze problemen zijn niet het gevolg van omgevingsfactoren en/of een lichamelijke, neurologische of algemene verstandelijke beperking. Soms wordt dyslexie geduid als leerstoornis¹¹. De belangenvereniging Impuls & Woortblind benadert dyslexie veel positiever en beschouwt het als een vorm van neurodiversiteit of talentdiversiteit.

Neurodiversiteit

Het standaardbrein bestaat niet. Er is sprake van neurodiversiteit, dat wil zeggen dat er verschillende manieren zijn om informatie te verwerken. Mensen met dyslexie verwerken informatie anders dan mensen zonder dyslexie. Zij moeten geholpen worden een eigen leerstijl te ontwikkelen, die aansluit bij hun sterke kanten. Het is zaak om deze te ontdekken, uit te breiden en goed in te zetten.

Bron: Nel Hofmeester. Presentatie Dyslexie en laaggeletterdheid. NT1 Conferentie Woerden, november 2019

Kenmerken van dyslexie

- Hardnekkige problemen met de automatisering (klank-tekenkoppelingen en taalregels, maar ook tafels van vermenigvuldiging)
- Traagheid in het benoemen van letters en cijfers
- Dezelfde woorden de ene keer wel en de andere keer niet kunnen lezen of schrijven
- (Vooral langere) regels overslaan met lezen
- Technisch slecht lezen maar wel begrijpen wat er staat
- Moeite met het benoemen van de achtereenvolgende klanken in een woord
- Woorden 'verminkt' schrijven
- Laag leestempo
- (Al dan niet verholde) faalangst als het gaat om lezen en schrijven
- Schaamte
- Weerstand

Veel dyslexie-gerelateerde problemen uiten zich op dezelfde manier als andere leerproblemen bij laaggeletterden. Het verschil is dat dyslectici op andere gebieden vaak goed functioneren en soms uitblinken: het discrepantiekenmerk.

Tips

- Praat met Ydo over zijn sterke kanten. Deze zijn soms lastig te ontdekken in een cursus die vooral draait om lezen en schrijven. Vraag naar wat hij goed kan in zijn baan, naar hobby's en andere activiteiten.
- Ontwikkel met hem een leerstijl die past bij zijn sterke kanten.
- Praat met Ydo over taal. Probeert hij taal te begrijpen als een logisch systeem? Dat heeft hij wellicht als kind geprobeerd en dat kan bij hem veel weerstand tegen taalregels hebben opgeleverd. Vertel hem dat taal niet logisch is en dat het dus niet aan hem ligt als hij moeite heeft met de regels.
- Werk van het grotere geheel (het overzicht) naar de kleinere delen.
 - Voor lezen betekent dit veel aandacht voor de voorbereiding op het lezen van teksten, zoals voorkennis mobiliseren en globaal lezen. Praat over het belang van herkennen bij het lezen; moedig Ydo aan om woorden ineens te herkennen en dóór te lezen, eventueel met behulp van vinger of pen.
 - Voor schrijven betekent dit uitgaan van de globale inhoud van de tekst (wat wil je waarover schrijven?), via steekwoorden naar het mondeling formuleren (opnemen) naar het uiteindelijke schrijven.
- Ga er niet vanuit dat Ydo taalonderwerpen vanzelf oppikt door veel te oefenen. Hij heeft expliciete instructie nodig, dus maak

met hem stappenplannen voor bepaalde taalregels, zoals bijvoorbeeld de open en gesloten lettergrepen en het vervoegen van de werkwoorden.

5. Rekenproblemen

Mara doet haar boodschappen in de buurtwinkel. Ze heeft meestal geen idee wat haar boodschappen kosten. De prijzen zien er ingewikkeld uit en zijn klein geschreven. Ze neemt meestal 20 euro mee en hoopt dat het genoeg geld is. Het geld dat ze terugkrijgt kan ze wel tellen, maar dat doet ze thuis. In de winkel is ze daarvoor te zenuwachtig.

Rekenen is een complexe vaardigheid. Er komt veel bij kijken, zoals:

- Kennis van getallen, van posities van de cijfers, symbolen zoals een komma, het %-teken e.d.
- Automatiseren van basisvaardigheden zoals optellen, aftrekken, delen, vermenigvuldigen
- Conceptuele kennis van meeteenheden zoals cm, m, km, (kilo) gram, gigabyte, calorieën
- Kennis van de volgorde van handelingen bij complexe rekentaken
- Rekenbegrippen zoals kennis van getallen, van posities van cijfers in getallen, tekens zoals een deelteken, een komma
- Lezen van rekenopdrachten en deze vertalen naar rekenhandelingen
- Algemene vaardigheden als taakaanpak, zelfregulering (weten waar je zwakke plekken zitten en hier extra alert op zijn)

Zwakke volwassen rekenaars hebben vaak hiaten verspreid over meerdere van deze gebieden. Ze hebben vaak ook rekenangst en ze hebben het idee dat rekenen bestaat uit trucjes en niet iets is waar ze zelf over na kunnen denken.

Tips

- Zoek uit in welke situaties deelnemers moeten en willen rekenen en neem deze situaties als uitgangspunt.
- Sluit aan bij de kennis die de deelnemer al heeft en de aanpak

Afbeelding 1 Handelingsmodel

die hij hanteert. Neem deze als startpunt en bedenk van daaruit hoe hij een stapje verder kan komen en welke strategie hierbij past.

- Reken zo concreet mogelijk: met passen, eigen lengte, weegschalen, geld, blokken e.d.
- Ga stap voor stap van concrete naar meer formele rekenhandelingen (regels). Gebruik hierbij het handelingsmodel dat uitgelegd is in het artikel Volwassenen rekenen: de didactiek van gecijferdheid. Zie afbeelding 1.
- Ga er niet vanuit dat rekenen wel gaat lukken als er maar veel wordt geoefend. Zwakke rekenaars hebben vooral hulp op maat nodig en vaak expliciete instructie.
- Maak samen met de deelnemer stappenplannen voor het uitwerken van rekentaken. Zie afbeelding 2. Zo train je ook de metacognitieve vaardigheden.

Afbeelding 2 Stappenschema voor probleemaanpak

Dyscalculie

Het woord dyscalculie staat voor hardnekkige rekenproblemen bij het aanleren en vlot en accuraat oproepen en toepassen van reken- en wiskundekennis. Net als bij dyslexie kunnen volwassenen met dyscalculie op andere gebieden vaak goed functioneren en soms uitblinken (het discrepantiekenmerk). Dyscalculie is een complex probleem omdat er bij rekenen verschillende hersengebieden worden gebruikt: die van het woord 'vijf', die van het cijfer '5', en die van de hoeveelheid 🍎🍎🍎🍎. ¹²

Kenmerken van dyscalculie

- Problemen met het koppelen van hoeveelheden aan tekens: cijfers spiegelen of omdraaien (bij schrijven van getallen), de waarde van cijfers in getallen niet herkennen, moeite met het nadenken over het aantal nullen bij ton, of miljard
- Problemen met het automatiseren: de tafels tot en met 10 niet paraat hebben, moeite met het onthouden van prijzen en jaartallen, niet snel kunnen hoofdrekenen
- Problemen met procedures, inzicht en toepassingen: staartdelingen en vermenigvuldigingen zijn lastig te leren, de draad kwijt raken bij het uitrekenen, toepassen wat is geleerd (procenten, breuken) maar dit niet begrijpen
- Problemen met ruimtelijke oriëntatie en inzicht: bij een nieuwe situatie niet kunnen bedenken welke rekenprocedure van toepassing is, plattegronden niet kunnen lezen, moeite met opgaven met meetkundige figuren (driehoeken) e.d.
- Geen verbinding kunnen leggen met eerder opgedane kennis

(bron: Hofmeester, N. 2017a)

Overeenkomsten dyslexie – dyscalculie

1. Bij dyslexie zowel als bij dyscalculie is er sprake van moeite met het koppelen aan een teken
 - bij dyslexie is het probleem de koppeling van een klank aan een teken (fonologische verwerking).
 - bij dyscalculie is het probleem de koppeling van een hoeveelheid aan een teken.
2. Moeite met het onthouden, automatiseren en ophalen van informatie uit het geheugen spelen bij dyslexie en dyscalculie een vergelijkbare rol.
3. Moeite met het inzicht in en de toepassing van reken- en taalprocedures (taalregels, rekenbewerkingen als staartdelingen en vermenigvuldigen).

<https://www.impulsenwoortblind.nl/dyscalculie/overeenkomsten-tussen-dyslexie-en-dyscalculie>. Retrieved: 14-03-2020.

Belemmeringen in de lessen

Niet alleen belemmeringen in de persoon zelf spelen een rol als het leren dreigt te stagneren. Het kan natuurlijk ook zo zijn dat de deelnemer en het onderwijs niet goed bij elkaar passen. Praktische zaken als bereikbaarheid van de locatie en tijdstip van de lessen blijven hier buiten beschouwing. Hier gaat het om:

- de aanpak van de docent/begeleider;
- de groep.

Aanpak docent/begeleider

Als aanpak van de docent/begeleider niet past bij de deelnemer is het zinvol te kijken naar de competenties van de docent/begeleider. Behalve het beheersen van de vakinhoud en passende didactiek van Nederlands, rekenen en digitale vaardigheden, kennis van niveaus en geschikt materiaal beschikt de docent/begeleider ook over een professionele basis.¹³ Hierbij gaat het om de competenties met betrekking tot de doelgroep, het leren, het begeleiden van groepen en het begeleiden en coachen van individuen.

Met **Hetty** gaat het niet zo lekker en ze dreigt af te haken. Ze is naar de cursus gekomen omdat ze zelfstandiger wil worden. Ze heeft gemengde gevoelens over de cursus en ze is bang dat ze het niet redt. De lagere school heeft ze niet afgemaakt en met een cursus voor haar werk is ze gestopt omdat ze niet goed genoeg kan lezen en schrijven. Lezen gaat overigens redelijk maar schrijven durft ze niet.

Haar docent is taakgericht en focust op het schrijven van Hetty. Ze legt spellings- of grammaticaregels uit en daarna moet Hetty oefeningen maken. Het lukt de andere groepsleden wel maar haar niet. Hetty voelt zich opnieuw de domste van de klas en raakt gefrustreerd.

De docent laat hier duidelijk iets liggen:

- Ze gaat niet echt in op het eigen doel van Hetty: zelfstandiger worden.
- Ze kiest voor een aanpak van schrijven die niet past bij Hetty.

De focus op het schrijven en spelling en grammatica helpen Hetty niet om over haar schrijfangst heen te komen. Voor een succesvol leertraject zal de docent een andere aanpak moeten kiezen: kijken naar wat Hetty wel kan, haar stimuleren om te schrijven over zaken die vertrouwd zijn (bijvoorbeeld haar eigen leven), haar eerst de tekst laten inspreken op haar telefoon, reageren op de inhoud en minder op de vorm, complimenten geven voor haar schrijfstijl. Pas als Hetty meer plezier krijgt in schrijven en haar zelfvertrouwen groeit, kan er aandacht komen voor spelling en grammatica, gekoppeld aan haar eigen verhalen.

Als de docent/begeleider niet het vermogen heeft om haar aanpak te veranderen, is het beter een andere docent/begeleider te zoeken voor Hetty.

Begeleiden naar zelfstandigheid

Het streven in de educatie is deelnemers te begeleiden naar zelfstandigheid. Voor sommige zaken die moeilijk blijven, kun je samen met hen kiezen voor het inzetten van hulpmiddelen die bij hun specifieke problematiek passen. Denk bijvoorbeeld aan de app GoOvhulp zelfstandig reizen, of de readingpen/slimme pen, leeslineaal, programma's met spraakherkenning en voorleesprogramma's.

Kijk voor actuele informatie over hulpmiddelen bijvoorbeeld op:
www.woordhelder.nl/dyslexie-hulpmiddelen

De groep

Johan vindt dat er te veel gepraat wordt in de cursus Klik & Tik. De verhalen zijn gerelateerd aan de cursus. Er wordt gepraat over onzekerheden als het gaat om internetbankieren, over wat deelnemers thuis hebben geoefend op de tablet, over veilig internetten. De deelnemers geven elkaar tips. Johan brengt inhoudelijk niet veel in, maar maakt opmerkingen die zijn desinteresse laten zien, hij kijkt demonstratief op z'n mobiel naar de tijd en zegt "Laten we nu maar aan het werk gaan".

Als de docent hier niet tijdig op ingaat, kan de sfeer in de groep erg onaangenaam worden en is er geen sprake van een veilige leeromgeving. Johan voelt zich niet gezien in zijn behoefte om aan het werk te gaan. Hij zal steeds meer opmerkingen maken. Andere groepsleden voelen zich niet veilig: ze voelen zich niet serieus genomen en Johans opmerkingen maken hen onzeker en kwaad. ¹⁴

De groep kan een belangrijke rol spelen in het leren van individuen. De groep kan ondersteunend zijn: deelnemers kunnen elkaar helpen door het delen van ervaringen. In bovenstaand voorbeeld loopt dit niet van een leien dakje. Realiseer je dat:

- niet iedere deelnemer een groepsmens is;
- niet iedere deelnemer ervaringen wil delen;
- deelnemers anderen buiten kunnen sluiten;
- deelnemers op een manier kunnen reageren die als bedreigend wordt ervaren.

Tips

- Grijp snel in. Hou het bij jezelf: ik voel me ongemakkelijk bij de situatie.
- Gebruik jouw gevoel als aanleiding om met de groep te praten over wat er aan de hand is.
- Laat Johan vertellen wat hij verwacht van de cursus en van de groep.
- Laat anderen vertellen over hun verwachtingen.
- Bespreek dat iedereen anders is en dat er voor iedereen ruimte moet zijn om dingen op zijn eigen manier te doen.
- Werk toe naar afspraken over de indeling van de les.

Belemmeringen in de omgeving

Bij volwassenen komt het regelmatig voor dat zich in de privé- of werksfeer problemen of situaties voordoen die hun aandacht opeisen: een ziek kind, dreigend ontslag, mantelzorg, tijdelijk overwerk e.d. In deze situaties is het logisch dat zij hun aandacht niet bij het leren hebben.

Debbie is getrouwd met Harry. Ze zijn heel hecht en doen eigenlijk alles samen. Nu is Debbie alleen naar een cursus gegaan: 'Omgaan met je geld'. Ze wil meer zicht op hun inkomsten en uitgaven en ze wil bankzaken leren regelen. Harry vindt het wel goed, zegt hij.

Maar Debbie verzuimt regelmatig omdat Harry thuis met vrienden afspreekt, een afspraak met de dokter heeft, de keuken schildert en

verwacht dat Debbie overal bij is. Ze mist bijeenkomsten, maakt geen opdrachten thuis en loopt een achterstand op. Ze vindt de cursus dan ook steeds minder leuk.

Belemmeringen in de omgeving kunnen belemmeringen zijn in de thuissituatie en/of in de werksituatie:

- De tijden van thuis en werk zijn niet (meer) afgestemd op die van de cursus.
- De partner of kinderen vinden het eigenlijk niet nodig dat het gezinslid naar een cursus gaat en werken soms tegen.
- Het streven naar meer zelfstandigheid betekent dat er in de thuissituatie dingen gaan veranderen. Dit kan weerstand oproepen.
- De deelnemer heeft het te druk – thuis of op het werk – om naar de cursus te gaan.

Bij Debbie zegt Harry wel dat hij het goed vindt dat ze naar de cursus gaat, maar dit blijkt niet uit zijn gedrag.

Tips

- Je kunt je niet bemoeien met de thuissituatie. Je kunt wel proberen om de partner of kinderen positief te beïnvloeden. Vraag bijvoorbeeld of Harry een keer meekomt naar de cursus om te zien hoe het eraan toe gaat.
- Bespreek met Debbie hoe zij de situatie thuis kan aankaarten. Als zij het wil, kan dit ook in de groep. Misschien hebben andere deelnemers vergelijkbare ervaringen of tips voor haar.

Het kan voorkomen dat de situatie van een deelnemer verandert, bijvoorbeeld door ziekte thuis, tijdelijk extra werk of problemen met de kinderen. Als dit zo op de voorgrond staat dat naar de les komen (haast) geen optie meer is, kun je aan andere oplossingen denken:

- De deelnemer kan minder vaak komen, maar wel extra opdrachten doen of begeleiding krijgen via Skype. In het project NT1leren.nl is ervaring opgedaan met afstandsbegeleiding via Skype en de ervaringen zijn positief. ¹⁵
- Praat er ook over hoe de deelnemer het thuis kan inrichten en plannen, als hij wil leren.
- Is een situatie tijdelijk erg belastend, praat over een 'time out': de deelnemer kan de lessen een paar weken overslaan.
- Kijk of er tijdelijk een vrijwilliger ingezet kan worden op momenten dat het de deelnemer wél uitkomt.

Tot slot

Veel deelnemers met grote hiaten op het gebied van taal en rekenen hebben het idee dat dit 'hun schuld' is en dit is een zware last om te dragen. Realiseer je dat het genoten reguliere onderwijs en de thuissituatie bepalende factoren zijn geweest in hun ontwikkeling van kind tot volwassene en dat hier het een en ander is misgegaan of blijven liggen.

Praat met deelnemers die zich schuldig voelen en zorg vooral voor een goede en passende begeleiding en ondersteuning bij het leren in de educatie.

Met dank aan Nel Hofmeester (Verborgen Schatten), Inge van de Molengraaf-Waterschoot (Summa College) en Monica Weijers (UU) voor hun input en kritisch meelesen.

Noten

1. Zie ook het artikel over lezen in deze reeks. Tubbing, M. en Bohnenn, E. (2019). Beter leren lezen. Onderdeel van artikelenserie Leren in de educatie, Lesgeven, begeleiden en faciliteren. Onder (eind)redactie van E. Bohnenn, I. Den Hollander, R. Thijssen en B. Vaske. Den Haag: Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl. <https://oefenen.nl/wp-content/uploads/2019/11/Artikel-Beter-leren-lezen.pdf>
2. Bakker, H. en Plantinga, E. (2009). Stagnaties. In: Bohnenn, E. (Red.) NT1 Handboek. Voor docenten en opleiders. Rotterdam: Stichting Expertisecentrum ETV.nl. <https://oefenen.nl/wp-content/uploads/2019/10/Handboek-NT1.pdf>
3. Zie noot 2. Blz 188.
4. <https://nl.wikipedia.org/wiki/Faalangst>. Retrieved: 14-03-2020.
5. Endler, N.S., Parker J.D.A. (2004). CISS I Coping Inventory for stressful situations. <https://www.pearsonclinical.nl/ciss-coping-inventory-for-stressful-situation>
6. Er zijn deelnemers die eerder negatieve schoolervaringen hebben opgedaan. Over de invloed hiervan zie Buisman, M. (2017). Blz 16.
7. Bohnenn, E. (2019). Lesgeven in basisvaardigheden: 10 pijlers. Onderdeel van artikelenserie Leren in de educatie, Lesgeven, begeleiden en faciliteren. Onder (eind)redactie van E. Bohnenn, I. Den Hollander, R. Thijssen en B. Vaske. Den Haag: Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl. <https://oefenen.nl/wp-content/uploads/2019/08/lesgeven-in-basisvaardigheden.pdf>
8. Halewijn, E., Dalderop, K. (2020). Leren leren door coaching. Onderdeel van artikelenserie Leren in de educatie, Lesgeven, begeleiden en faciliteren. Onder (eind)redactie van E. Bohnenn, I. Den Hollander, R. Thijssen en B. Vaske. Den Haag: Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl. <https://oefenen.nl/wp-content/uploads/2020/02/Leren-leren-door-coaching.pdf>
9. ADHD: De problemen vinden hun oorzaak in een verstoring van neurotransmitters in de hersenen en leiden tot aandachttekort, overbeweeglijkheid (hyperactiviteit) en impulsiviteit. De diagnose wordt gesteld door een medisch specialist, zoals een psychiater. Er bestaat kritiek op het diagnosticeren – zie het niet als een aandoening, maar kijk ernaar als naar een reeks symptomen – en de ‘inflatie’ van het begrip. Zie ook: <http://www.ggznieuws.nl/home>
10. ADD is geen karaktertrek of opvoedingsfout. Wetenschappers beschouwen het als een

neurobiologische stoornis: er zijn steeds sterkere aanwijzingen dat genetisch-biologische factoren een sleutelrol spelen.

11. De Stichting Balans spreekt over een stoornis: ‘Dyslexie is een stoornis in het technisch lezen, niet in het begrijpend lezen.’ <https://balansdigitaal.nl/kennis/wat-is-dyslexie/>. Retrieved: 14-03-2020.
12. Omschrijving en voorbeeld overgenomen van <https://balansdigitaal.nl/kennis/wat-is-dyscalculie>
13. Den Hollander, I., De Hoo, M., Halewijn, E., Wildeboer, M., Jonker, V., & Wijers, M. (2016). Raamwerk docent basisvaardigheden. Retrieved from Den Bosch/Amsterdam: Wijers, M., & Thijssen, R. (2018). Professionele basis. Module 1 van de opleidingsmodules docent basisvaardigheden. Ede: Steunpunt basisvaardigheden.
14. Kuijpers, H. (2009). Stimuleren tot leren. In: Bohnenn, E. (Red.) NT1 Handboek. Voor docenten en opleiders. Rotterdam: Stichting Expertisecentrum ETV.nl. <https://oefenen.nl/wp-content/uploads/2019/10/Handboek-NT1.pdf>
15. Groot, A.: NT1leren.nl. Een digitale methodiek om laaggeletterdheid tegen te gaan en maatschappelijke participatie te vergroten. ‘s-Hertogenbosch: ECBO, 2018. Kennisbank van Oefenen.nl.

Verder lezen

Bakker, H. en Plantinga, E. (2009). Stagnaties. In: Bohnenn, E. (Red.) NT1 Handboek. Voor docenten en opleiders. Rotterdam: Stichting Expertisecentrum ETV.nl.

Buisman, M. mmv van Gelderen, A. (2017). Negatieve leerervaringen van volwassenen met lage basisvaardigheden. Literatuurstudie. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Cremers, dr. A.H.M., Schendel, J.A. van. (2017). Inclusief iedereen: ondersteunende technologie voor mensen met een cognitieve beperking bij digitaal zakendoen met de overheid. TNO: Soesterberg.

Halewijn, E., Dalderop, K. (2020). Leren leren door coaching. Onderdeel van artikelenserie Leren in de educatie, Lesgeven, begeleiden en faciliteren. Onder (eind)redactie van E. Bohnenn, I. Den Hollander, R. Thijssen en B. Vaske. Den Haag: Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl.

Hofmeester, N. (2014). De sterke kanten van dyslexie. Tijd om de knop om te zetten. Nijkerk: Impuls&Woorblind, Bewaarnummer 2. Digitaal op te vragen via info@verborgenschatten.eu.

Hofmeester, N. (2017 a). Dyscalculie in het onderwijs. In: I & W Magazine. 2017, nr 1, blz 24-26.

Hofmeester, N. (2017b). Dyscalculie in het onderwijs. In: I & W Magazine. 2017, nr 2, blz 14-17.

Hollander, I. den, Langens, E. (eindredactie). (2012). Dyslexie bij laaggeletterde volwassenen. Een handreiking voor docenten NT1. CINOP: 's-Hertogenbosch.

Kuipers, C. (2009). Stimuleren tot leren. In: Bohnenn, E. (Red.) NT1 Handboek. Voor docenten en opleiders. Rotterdam: Stichting Expertisecentrum ETV.nl.

Weijers, M., Jonkers, V. (2019). Volwassenen rekenen: de didactiek van gecijferdheid. Onderdeel van artikelenreeks Leren in de educatie, Lesgeven, begeleiden en faciliteren. Onder (eind)redactie van E. Bohnenn, I. Den Hollander, R. Thijssen en B. Vaske. Den Haag: Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl.

Steunpunt Basisvaardigheden. (2019). De doelgroep NT1: kenmerken en leerdoelen. Achtergronddocument bij het vrijwilligersmodel NT1. Zie ook Toolkit Vrijwilligersmodel NT1.

Veenman, dr. M.V.J. (2004). Faalangst, een dobbelsteen met zes zijden. In: Remediaal, nr 5.

Vries, J. de. (2020). Faalangst bij leerproblemen. <https://www.faalangst.nl/artikelen.php> Retrieved 15-03-2020.

<https://balansdigitaal.nl/kennis/wat-is-dyscalculie/> Retrieved: 15-03-2020.

COLOFON

De artikelenserie *Leren in de educatie, Lesgeven, begeleiden en faciliteren* is een initiatief van Ella Bohnenn, Ina den Hollander en Ben Vaske.

Dit artikel is mogelijk gemaakt door bijdragen van Kaderregeling subsidies OCW, SZW en VWS en Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl.

Projectgroep

Ben Vaske, Ella Bohnenn en Ina den Hollander

Auteur

Ella Bohnenn

Eindredactie

Riet Thijssen

Vormgeving

Mevrouw van Mulken

Te citeren als

Ella Bohnenn: *Als het leren dreigt te stagneren*. Onderdeel van artikelenserie *Leren in de educatie, Lesgeven, begeleiden en faciliteren*. Onder (eind)redactie van E. Bohnenn, I. Den Hollander, R. Thijssen en B. Vaske. Den Haag: Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl, 2020.

Door het downloaden van dit artikel gaat u akkoord met de licentievoorwaarden zoals vermeld in de Disclaimer op www.oefenen.nl.

© 2020 Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl/Ella Bohnenn

Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl
Koninginnegracht 15
2514 AB DEN HAAG
070 762 2 762
info@oefenen.nl

